

THE PERMANENT CAESURA IN VERSE

Albena Baeva

Bishop Constantine Preslavski School, Shumen, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: Verses in poetry are examined from the point of view of rhythm, rhyme, pauses, consonances and others. As M. Yanakiev noted at the time, research related to prosody is not very common. The different opinions related to the understanding of the types of caesura are the impetus to consider the peculiarities of the caesura in the verse. The subject of the article are some features of the caesura in Bulgarian verse. An attempt has been made to establish some of the conditions for the presence of a permanent caesura in verse, as well as the special place of ictuses in relation to the caesura. When searching for caesura determinants, several types of caesura are found, mainly related to prestressed syllables in the first half-stanza. The need for in-depth phonetic studies is a must.

Keywords: caesura, ictus, consonantal caesura

ПОСТОЯННАТА ЦЕЗУРА В СТИХА

Албена Баева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, Шумен, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: Стиховете в стихознанието се разглеждат откъм ритъм, рима, паузи, съзвучия и други. Както отбелязва на времето си М. Янакиев, изследванията, свързани с прозодията не са много чести. Различните становища, свързани с разбирането на видовете цезура са подтикът да разгледаме особеностите на цезурата в стиха. Предмет на статията са някои особености на цезурата в българския стих. Направен е опит да се установят някои от условията за наличието на постоянна цезура в стиха, както и особеното място на иктусите по отношение на цезурата. При търсенето на обуславящи цезурата се откриват и няколко типа цезура, свързани основно с предударените срички в първото полустушия. Необходимостта от задълбочаващи фонетични изследвания е задължителна.

Ключови думи: цезура, иктус, консонантна цезура

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Поезията е предмет на изследвания като игра (Диловски, 2022), като стихотворна техника (Стоянов, 2017), стилистични средства (Баева, 2022).

Речник на литературните термини определя цезурата като „Вид пауза в стиха, словораздел“ (Речник, 1973: 1068). Цезурата според речника бива голяма (медиана) и малка. Голяма е постоянната цезура в дългите стихове и дели стиха на две полустушия. Малката цезура отделя една дума от друга и е мигновено спиране, прекъсване на речника. Пример в речника е „Сто двадесет души“ на Пенчо Славейков, написано в четиристъпен амфибрахий с цезура след втората стъпка – Сто двадесет души // те бяха на брой / и паднаха всички // при първия бой.

В българската научна литература, свързана с прозодията, малко място се отделя на ритмуваните стихове и съответно на цезурата (Андрейчин 1978; Стойков 1966; Тилков, Бояджиев 1977; Савицка, Бояджиев 1988; Въртов 1995; Даскалова 2014).

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

В статията ще разгледаме само постоянната цезура. В основополагащия за българското стихознание труд на проф. М. Янакиев „Кървава песен“ на П. П. Славейков се определя (след други изследователи) като поема в шестстъпен ямб с цезура, със съседна рима – мъжка и женска (Янакиев, 1960:161). Да вземем пример:

Дете невръстно оц, // на майчини си скути,
аз слушах приказки // и песни за нечути
борби и теглила // и тъмни съдбини
на моя роден край, // от първи още дни,
незнайно по каква // незнайна висша воля,
обречен на сълзи // и кървава неволя.

Вижда се, че цезурата е след шестата сричка и дели стиха на две равни полустушия с по шест срички. Пенчо Славейков спазва навсякъде цезурата. Ако в края на стиха римата дава завършек на стиха, какви са

предцезурните срички по отношение на ударението? Има най-малко три варианта – ударена сричка, две неударени, една неударена. С други думи цезурата не винаги е свързана с предцезурна ударена сричка. Проф. М. Янакиев пише по повод на Вазовата „Епопея на забравените“, че е подобна на френския александрийски стих. Стиховете са по дванадесет и единадесет срички, римувани. Цезурата е след шестата сричка:

Нека носим йоще // срама по челото,
синила от бича, // следи от теглото;
нека спомен люти // от дни на позор
да висне кат облак // в нашия кръгозор;

Пред цезурата сричката е неударена с предходна ударена. Колкото до близостта с френския александрин, това е вярно. Александринът се описва като стих от дванадесет срички, ямб, с постоянна цезура след шестата сричка, с предходна ударена гласна (Морие, 1975).

Същата цезура и същия тип предцезурно ударение има и в „Отечество любезно“:

„Отечество любезно, // как хубаво си ти!
Как чудно се синее // небето ти безкрайно!
Как твоите картини // меняват се омайно!

Тъй като стиховете са тринадесетсрични, цезурата е след седмата сричка. При редуване с четиринадесетсрични стихове цезурата остава след седмата сричка.

Същия дванадесетосричен стих имаме и в „Сантиментална разходка“:

Нека да оставя // за една минута
нашта румелийска // столица прочута.

И тук цезурата е след шестата сричка, а предцезурната сричка е неударена, предшествана от ударена сричка. Както се вижда у Вазов при т. н. дълги стихове, дванадесет и повече срични, има установена цезура след шестата (седмата) сричка и двете срички пред нея са ударена – неударена.

В българската поезия стиховете с ударение както при френския александрин като че ли са по-редки. Това срещаме в поезията на Дебелянов в „Далеч“:

Далеч зад мъртвите гори // погледна мъртвата луна
и пред очите ми разкри // скръбта на тиха равнина.

Стихотворението е написано в шестнадесетсрични стихове, цезурата е след осмата сричка като преди цезурата сричката навсякъде е ударена поради вътрешната мъжка рима (с едно изключение на неточна рима глава – зова, а -ъ), а крайната рима е мъжка. Любенов (1970) в изследването си на римата отбелязва, че мъжката рима е по-трудна от женската.

Интересно е и стихотворението „Гора“, в седемнадесетсрични стихове с цезура след деветата сричка и срички пред нея ударена – неударена.

Накрай полето, дето плавно // излъчва слънцето стрели
и в марни валози потокът // с вълни приспивни ръмоли,
меда на отдиha стаила // дълбоко в девствени недра –
виши колони непреклонни // успокоената Гора.

Както се вижда, могат да се определят три типа цезура с оглед на ударени или неударени предцезурни срички. Най-определена е цезура с предударена сричка, но тя е по-рядка. Вторият тип е ударена – неударена сричка пред цезурата, и третият тип – най-неустойчив, с редуване на ударена, и ударени и неударени срички. Х. Морие отбелязва, че цезурата е между два иктуса, което определя и централното ѝ място в стиха. Ако погледнем цитатите, ще се уверим в това. Нека носим йоще // срама по челото..., цезурата е между йоще и срама, т. е. между втория и третия иктус (ритмично ударение). Постоянното място на цезурата предлага случаи като т. н. от него консонантна цезура. Ето пример:

Помниш ли, помниш ли // тихия двор,
тихия дом в белоц // ветните вишни?

При редуването на десет- и единадесетсрични стихове, цезурата на Дебеляновото стихотворение е след шестата сричка с две неударени предцезурни срички и консонантна цезура при белоцветните (вишни). При този тип цезура очевидно думата, с която е свързана цезурата, е изтъквана, било емоционално, било естетически и т. н. В това се заключава ролята на консонантната цезура.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От направените наблюдения става ясно, че постоянната цезура се намира между два иктуса и се стреми към централно място в стиха. Не винаги цезурата е след цяла дума. Цезурата не изисква задължително спиране при декламация, а само с оглед на смисловите разделения на стиха. Освен посочените три типа цезура,

интерес предизвиква и консонантната цезура, която изтъква определена дума в стиха с оглед на силна емоция, по естетически или други причини.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Андрейчин, Л. (1978). Основна българска граматика. София: Наука и изкуство.
- Баева, А. (2022). Исторически аспекти на стила. Berlin: Globe Edit.
- Вътов, В. (1995). Фонетика и лексикология на българския език. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“.
- Даскалова, Д. (2014). Супрасегментна система на съвременния български език. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“.
- Диловски, В. (2022). Игрите в художествения текст. – В: Годишник на ШУ. Том 33 А /1. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, с.352-361.
- Любенов, Л. (1970). Римата и стихотворното майсторство. София: Български писател.
- Речник на литературните термини. (1973). София: Наука и изкуство.
- Савицка, И., & Бояджиев, Т. (1988). Българско-полска съпоставителна граматика. Т. I. Фонетика и фонология. София: БАН.
- Стойков, С. (1966). Увод във фонетиката на българския език. София: Наука и изкуство.
- Стоянов, В. (2017). Акrostихът като графична, проблемна и музикална памет и метод на обучението (образоването). – В: Годишник на ШУ. Том XXVIII А. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, с.51-79.
- Тилков, Д., & Бояджиев, Т. (1977). Българска фонетика. София: Наука и изкуство.
- Янакиев, М. (1960). Българско стихознание. София: Наука и изкуство.
- Morier, H. (1975). Dictionnaire de poetique et de rhetorique. Paris: Pr. Univ. de France.
- <https://edinburghuniversitypress.com/book-poetic-theory-and-practice-in-early-modern-verse.html>, 2023.
- <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1905/09/a-theory-of-poetry/637443/>, 2023.
- <https://www.masterclass.com/articles/poetry-101-learn-about-poetry-different-types-of-poems-and-poetic-devices-with-examples>, 2023.